

Reiner Engelmann

ÚČTOVNÍK Z OSVIENČIMU

Vina Oskara Gröninga

ÚČTOVNÍK Z OSVIENČIMU

Vina Oskara Gröninga

ÚČTOVNÍK Z OSVIENČIMU

Vina Oskara Gröninga

Reiner Engelmann

Original title: Reiner Engelmann:
DER BUCHHALTER VON AUSCHWITZ:
DIE SCHULD DES OSKAR GRÖNING
© 2018 by cbj Verlag, a division of Verlagsgruppe
Random House GmbH, München, Germany

Cover design © Geviert, Grafik & Typografie, unter Verwendung von Fotos
von Picture Alliance/AP Photo; akg-images/Michael Teller aw. Herstellung: AJ

Slovak edition © Fortuna Libri, Bratislava 2019
Translation © Jozef Klinga, 2019

Vydalo vydavateľstvo Fortuna Libri.

www.fortunalibri.sk

Zodpovedná redaktorka Denisa Stareková

Prvé vydanie

Všetky práva vyhradené.

Nijaká časť tejto publikácie sa nesmie reprodukovat',
ukladať do informačných systémov ani rozširovať akýmkoľvek spôsobom,
či už elektronicky, mechanicky, fotografickou reprodukciou,
alebo inými prostriedkami, bez písomného súhlasu majiteľov práv.

ISBN 978-80-8142-858-6

Venujem svojim vnukom
Paulovi, Liorovi a Leonidovi.

Venované pamiatke obetí holokaustu

Nie je v našich silách pochopiť holokaust.

Môžeme však a musíme pochopiť,

z čoho sa zrodil,

a musíme ostať ostražití.

Keď už sa niečo nedá pochopiť,

nezaobídeme sa bez vedomostí.

Lebo ľudské vedomie môže opäť

niekto zväbiť a zatemniť.

Aj to naše.

PRIMO LEVI

Obsah

Predslov	9
Prológ	13

I. časť – VINA OSKARA GRÖNINGA

Cesta vlakom do Osvienčimu I	17
Mladosť Oskara Gröninga	22
Prvý deň v Osvienčime	29
Služba v Osvienčime	33
Príhoda s dojučaťom	38
Znesiteľný život	40
Červený dom	43
Dolárový kráľ	47
Kanada	51
Brat Gerhard	59
Sobáš	62
William Tell z Osvienčimu	65
Priatelia	67
Predzvesti	70
Príchod transportu	74
Preloženie	79
V zajatí	82
Meštiacky život	85
Rozhodujúca chvíľa	87

II. časť – AKCIA MAĎARSKO

Cesta vlakom do Osvienčimu II.	93
Šošanka	98
Mladosť Evy Fahidiovej	101
Sestrička Gilike	109
Pätica	112
Cigánsky tábor	116
Preloženie	118
Opäť v dobytčom vagóne	124

III. časť – PROCES A ROZSUDOK

Obžalovaný	131
Prvá reč	135
Druhá reč	139
Súdni znalci	144
Záverečná reč	151
V mene ľudu	156
Gröning musí nastúpiť do väzby	160
Prečo až teraz?.	161
Prekliatie a požehnanie osvienčimského procesu vo Frankfurte	163
Prípád John Demjanjuk	167
Epilóg	170
Doslov	173
Glosár	178
Mená	186
Zoznam použitej literatúry	197
O autorovi	199
Zoznam obrázkov	200

Predslov

Trestné pojednávanie s bývalým esesákom Oskarom Grönin-
gom bolo pravdepodobne jeden z posledných veľkých proce-
sov so zločincami, ktorí za vlády nacizmu slúžili v Osvien-
čime alebo v iných koncentračných táboroch. Väčšina
z týchto zločincov už nežije a ďalší sú už veľmi starí. V kaž-
dom takomto prípade musí súd overiť, či dotyčnému zdra-
votný stav vôbec umožňuje zúčastňovať sa na zdĺhavých
pojednávaniach.

Oskar Gröning napriek vysokému veku 93 rokov a zdravot-
ným obmedzeniam na sklonku svojho života ešte raz priznal
svoju zodpovednosť a zúčastnil sa na trestných pojednávaniach.
Ako zdôraznil v priebehu procesov i v rozličných rozhovoroch,
ktoré poskytol už pred nimi, z morálneho hľadiska cítil vinu.

Stačí však cítiť morálnu vinu, keď je niekto obžalovaný z na-
pomáhania pri vražde trisot tisíc ľudí? Napomáhanie pri vraž-
de je podľa trestného práva vážny zločin a tak ako v prípade sa-
motnej vraždy preň neexistuje premlčacia lehota.

Prečo však prokuratúry stavajú takýchto páchatel'ov, ako na-
príklad Oskara Gröninga, pred súd až vo vysokom veku? Vari
týchto ľudí nemôžeme nechať v pokoji dožiť posledné roky ich
životov?

Tieto a podobné otázky sa v súvislosti s procesmi s nacistami
vynárajú často, a keď poriadne nastražíte uši, začujete v nich aj
jednu výčitku: *Dajte im pokoj, ved' sú starí!*

Na tieto otázky existujú rozličné odpovede. Pravda je, že po svete ešte stále chodí i veľa šťastlivcov, ktorým sa podarilo Osvienčim prežiť. Aj oni sú starí. Bývalí väzni, ktorým nacisti v koncentračnom tábore zavraždili rodičov, súrodencov, príbuzných či priateľov a v dôsledku týchto strát trpeli celé desaťročia. Dlhé roky ich kváril nočné mory, vyplakali potoky slz, zostali ochudobnení o možnosť sledovať, ako im dospieva brat či sestra. Súrodenci zostali v spomienkach tých, ktorí prežili, navždy deťmi, lebo ich mladé životy vyhasli krutým spôsobom za múrmi koncentračného tábora.

Eva Fahidiová, ktorú vám predstavím v druhej časti knihy, je jedna z mála priamych svedkov, ktorí zažili tieto hrozné časy a v procese s Oskarom Gröningom svedčili na strane žalobcu. Nielen pre ňu, ale aj pre všetkých, ktorí prežili, malo veľký význam, že pred nemeckým súdom mohli vyrozprávať svoj príbeh a príbeh svojich rodín. Príbuzných a priateľov im svedecké výpovede síce nikdy nevrátia, no aspoň sa dožili dňa, keď nemecký súd otvorene označil zabíjanie väzňov v Osvienčime za zločin bez ohľadu na to, akú funkciu páchatelia v koncentračnom tábore zastávali či akú prácu vykonávali.

Treba si však vyjasniť ešte jednu vec. Dnes máme sklony hovoriť o ľuďoch zatvorených v koncentračnom tábore ako o väzňoch. Slovo väzeň však naznačuje, že daná osoba spáchala trestný čin, a preto sa ocitla vo väzbe.

Lenže ľudia, ktorých nacisti väznili v Osvienčime alebo v iných koncentračných táboroch, nie sú nijakí zločinci. Sú to iba ľudia, ktorí sa buď hlásili k určitému vierovyznaniu, ku skupine obyvateľstva alebo k menšine, ktorú prenasledovala väčšina. Nespáchali nijaký zločin. Boli to len susedia, kolegovia, členovia spolkov a priatelia, ktorým niekto nepredstaviteľne ukrivdil. Nacisti páchali zločiny na obyčajných nevinných ľuďoch.

Po boku Oskara Gröninga sedelo na lavici obžalovaných aj nemecké súdnictvo a nemecká politika. Štátne prokuratúry celé desaťročia upriamovali pozornosť výhradne na to, aké konkrétne zločiny ten-ktorý bývalý esesák v určitom období preukázateľne spáchal. Keďže väčšina väzňov v koncentračných táboroch prišla o život, existovalo len málo svedkov a výpovede tých, ktorí sa na pojednávanie dostavili, často obsahovali nejednoznačnosti. Veď ako by mohli súdu poskytnúť konkrétne údaje o čase a dátume spáchania trestných činov? V tábore predsa nemali kalendár ani hodiny, a keby aj, sotva by im ustavičný strach o holý život dovolil vnímať jedno alebo druhé.

Všetky tieto faktory viedli k tomu, že z tisícov páchatelov sa pred súd dostavil len veľmi malý počet, a to tí, ktorým obžaloba vedela dokázať priamu vraždu buď prostredníctvom výpovedí svedkov, alebo na základe pozbieraných dôkazových materiálov. Tejto problematike v knihe venujem samostatnú kapitolu.

Na základe rozhodnutia Nemeckého spolkového snemu z roku 1960 boli všetky trestné činy z čias národného socializmu premlčané.

Ani vtedajší politici nejavili záujem pokračovať v prenasledovaní nacistických páchatelov. Mnohí z nich totiž počas diktatúry v rokoch 1933 – 1945 zastávali vedúce posty a na vysokých stoličkách sedeli aj v Spolkovej republike Nemecko. Spolkový kancelár Konrad Adenauer túto skutočnosť obhajoval tvrdením, že na vybudovanie nového štátu treba skúsených mužov, ktorí sa zodpovedne podujmú na neľahké úlohy. Pravda, skúsenosti síce nazbierali, lenže počas nacistického režimu. V mladej spolkovej republike sa z týchto ľudí stali sudcovia, prokurátori, politici a štátni tajomníci. Aj nižšie priečky obsadili ľudia, ktorí počas národného socializmu nazbierali bohaté skúsenosti – a takíto ľudia vykonávali i bežnejšie povolania. Preto sa núka otázka, či mohli

mať napríklad učitelia v mladej Spolkovej republike Nemecko vážny záujem kriticky sa vyjadrovať k národnému socializmu.

Na východiskovú otázku existuje ešte jedna odpoveď. Ako a v akej spoločnosti chceme žiť dnes? Chceme zatvárať oči pred krutosťou, ktorá postihla milióny nevinných ľudí, alebo potrebujeme čosi ako večnú kolektívnu spomienku, ktorá nám nikdy nedovolí zabudnúť?

Tie skutky sa stali. Patria k našej minulosti a priznávame si ju, aby sme z nej mohli vyvodiť následky. Často sa hovorí, že by sme svoju minulosť mali prekonať. Lenže ako? Veď už sa raz stala, a čo sa stalo, viac sa neodstane!

Naopak, riešiť by sme mali prítomnosť. Až keď využijeme svoje poznatky o minulosti so zreteľom na obeť, aby sme na nich budovali prítomnosť aj budúcnosť, budeme môcť začať slobodne tvrdiť, že sme sa z minulosti naozaj poučili.

Z tohto dôvodu má proces s Oskarom Gröningom zmysel ešte aj dnes, desiatky rokov po spáchaných zločinoch a kolektívnej krivde. Upriamuje totiž pozornosť a záujem verejnosti na temné časy, keď zločiny niekto nevykonával v mene Nemecka, ale páchali ich samotní Nemci.

Reiner Engelmann

Prológ

V roku 1948 sa vrátil domov. Návrat nebol samozrejماً vec. Po skončení vojny padol do britského zajatia a za trest si v Anglicku musel odpracovať niekoľko rokov. Potom sa jeho meno s tristo ďalšími objavilo na zozname vojnových zločincov. Boli to muži, ktorí slúžili v Osvienčime. Väzňov zabíjali v plynových komorách, robili na nich lekárske pokusy a zneužívali ich. Oskara Gröninga vyšetrovali v otázke spolupáchateľstva, no londýnsky súd rozhodol, že proti nemu nevzniesie žalobu, lebo udalosti v Nemecku sa vyvíjali pozitívne, a to malo prednosť.

Vyhol sa väzeniu. Nielenže prežil posledné mesiace vojny na fronte, ale do Nemecka sa vrátil ako slobodný človek. Pokojne sa to však mohlo skončiť úplne inak, lebo:

V roku 1942 nastúpil do Osvienčimu, kde sa už v prvých hodinách po príchode dozvedel, že nejde o pracovný tábor, ako sa dovtedy domnieval, ale že za jeho múrmi sa denne zabíjajú tisíce ľudí. Počas týchto vyhladzovacích akcií si vravel, že sa ho netýkajú, lebo si predsa plní celkom iné povinnosti. Mal na starosti peniaze, ktoré väzňom zhabali po príchode do tábora. Zodpovednosť za osud novoprišielcov necítil ani vtedy, keď mal službu na rampe. Musel len strážiť batožinu, ktorú si tam odložili.

Zdalo sa mu normálne, že v Osvienčime zomierajú ľudia, lebo Nemecko bolo vo vojne a v každej vojne sa skrátka zomiera. To bol jeho postoj.

V roku 1944 sa začala Akcia Maďarsko. Od polovice mája až do júla prichádzali k rampe v Osvienčime vlaky s dobytčími vagónmi a zakaždým vyložili až štyritisíc ľudí. Tolko transportov v takom krátkom čase dovedy nezažil. Zhabaný majetok väzňov – hotovosť, cennosti a zlato – vtedy dosahoval monumentálne rozmery. Takmer ani nestíhal rátať, čo mu nosili na stôl, a navyše musel ďalej slúžiť na rampe. Niekedy pracoval od svitu do mrku.

Presne vedel, aký osud čaká väzňov, ktorých peniaze rátal za písacím stolom. Kým zrátané peniaze zatvoril do trezora, boli už ich majitelia mŕtvi.

V roku 2015 ho štátna prokuratúra postavila pred súd. Obžalovali ho z napomáhania pri vražde tristošesťdesiatich ľudí. Tolko väzňov nacisti zavraždili v osvienčimských plynových komorách v jar-ných a letných mesiacoch roka 1944. Najmä Židov deportovaných z Maďarska.

Celé roky sa snažil nemyslieť na Osvienčim a ani slovom sa o ňom pred nikým nezmeniť. Keď mu v osemdesiatych rokoch minulého storočia osud privial do cesty človeka, ktorý sa dušoval, že Osvienčim neexistoval, Oskarovi Gröningovi sa rozviazal jazyk. Osvienčim bol skutočný, veď tam bol! Verejne sa priznal k existencii koncentračného tábora a k práci v ňom.

Na sklonku života si očividne chcel ujasniť ešte jednu vec: otázku vlastnej viny. Vynorila sa však jedna zásadná otázka: Prečo sa proces konal až tak neskoro? Prečo to nemeckým súdom trvalo toľko rokov?

Proces s Oskarom Gröningom mal na tieto otázky priniesť odpovede.

I. část

Vina Oskara Gröninga

Dobu neobviňuj,
keď si príčinou žiaľu.

Marcus Porcius Cato (asi 190 pred Kr.)

Cesta vlakom do Osvienčimu I

Na sklonku septembra 1942 vyrazil vlak z Berlína a zamieril na juh. Mladí esesáci sa počas dlhej cesty zabávali – spievali si, rozprávali sa, sledovali krajinu za oknom, ktorú dovtedy nepoznali. Nedávali to síce najavo, no podaktorí určite premýšľali, čo ich asi čaká. Prvou zastávkou vlaku boli Katovice, kde museli prestúpiť na iný spoj. Mali pred sebou ešte dobrú hodinu cesty. Ich cieľom bol Osvienčim.

Osvienčim. Dovtedy o ňom nepočuli. Nevedeli, čo si majú pod tým názvom predstaviť, a netušili, čo ich v ňom čaká.

Jedným z mladých esesákov bol dvadsaťjedenročný Oskar Gröning.

Oskar Gröning sa na základe vnútorného presvedčenia dobrovoľne prihlásil k Waffen-SS, ozbrojeným silám ochranného oddielu Schutzstaffel. Odjakživa obdivoval vojakov. V detstve aj v puberte videl v dospelých bojovníkoch za vlasť budúcnosť svojej domoviny. Chcel k nim patriť, bojovať po ich boku a vychutnávať si ospevovanie a oslavy po víťazstve vo vojne. Dlhoročná propaganda dosiahla svoje. Srdce mu horelo skalopevným presvedčením a sám o sebe hovoril, že verne slúži Adolfovi.

Najprv ho však neposlali na front. V administratíve SS dostal miesto mzdového účtovníka. Práca sa mu páčila a naplňala ho, ako bankový úradník sa ocitol na pravom mieste. Pokojne by však išiel bojovať na front, keby mu to nadriadení prikázali. V administratíve SS mohol ideálne zlúčiť svoje finančné

zručnosti s postavením vojaka a užívať si život. Každé ráno si obliekol uniformu a hrdo si vykračoval do práce.

Od septembra 1942 však vedenie SS čoraz častejšie presúvalo na pracovné miesta v administratíve vojnových invalidov. Nakoniec mal aj Oskara Gröninga vystriedať niekto nový. V tomto období dostal rozkaz od Hauptsturmführera (kapitána) SS, aby sa hlásil na Hlavnom hospodárskom a správnom úrade SS v Berlíne, kde vraj preňho a pre ďalších esesákov majú pripravenú špeciálnu úlohu.

Oskar Gröning a ešte dvadsaťjeden mladých esesákov sa tak s plnou poľnou vybralo do Berlína. Niekoľko hodín cestovali vlakom, kým konečne dorazili do cieľa.

Sprvu sa domnievali, že ich vedenie hodlá poslať na front, lenže potom si kládli otázku, prečo by si ich zavolali do Berlína. Keby mali ísť na front, s kapitánom a s ostatnými vojakmi by sa museli stretnúť priamo v teréne. Na adrese, ktorú od Hauptsturmführera dostali, však sídlili kancelárie SS.

Konferenčná miestnosť Hlavného hospodárskeho a správneho úradu so stenami obloženými drevom, kde mali mladí muži čakať, na Oskara Gröninga hlboko zapôsobila. Mali sa postaviť do polkruhu a počkať, kým im vedenie príde vysvetliť, čo si pre nich pripravilo.

Dvere sa otvorili a do miestnosti vošli vysokopostavení dôstojníci. Bez dlhých tirád mladým mužom pripomenuli prísahu vernosti, ktorú museli zložiť pri vstupe do SS. Oskar Gröning mal ten deň v živej pamäti. Prísahu vernosti poznal naspamäť a vedel ju odrecitovať, aj keby ho zobudili o polnoci. Ved' si ju donekonečna nacvičoval, lebo každá veta musela byť povedaná presne a so správnou intonáciou.

„Tebe, Adolf Hitler, vodcovi a kancelárovi Nemeckej ríše, prisahám vernosť a chrbosť! Poslušne budem slúžiť tebe a nadria-

deným, ktorých mi určíš, až do posledného výdychu! K tomu mi Boh pomáhaj!“

Dozvedeli sa, že vedenie ich poveruje špeciálnou úlohou, ktorú treba plniť v absolútnom utajení. Nikomu o tom až do smrti nesmú povedať ani slovo, tak znel prísny rozkaz. *„S účinnosťou od 25. septembra 1942 posielame vybraných príslušníkov SS na tomto mennom zozname do správy koncentračného tábora Osvienčim.“*

Jedno z mien na zozname bolo Oskar Gröning.

Časť skupiny teda odvelili do Osvienčimu, zvyšok poslali do iných koncentračných táborov. Keďže dohoda o mlčanlivosti okamžite vstúpila do platnosti, Oskar Gröning sa nedozvedel, kam odvelili ostatných príslušníkov.

On ani ďalší mladí muži nemali potuchy, čo ich čaká. Len si vymenili nechápavé pohľady, v ktorých bolo vidno dve hlavné otázky: *Kde leží Osvienčim? Čo je to za koncentračný tábor, keď sa okolo neho robia také tajnosti?*

Neskôr im vedenie oznámilo, že ich úloha je spojená s určitými rizikami a ťažkosťami, ale pre nemecký národ a jeho konečné víťazstvo vo vojne má najvyšší význam. S podrobnosťami ich vraj oboznámi po príchode do tábora. Nič viac sa v ten deň nedozvedeli.

„A teraz, vážení páni,“ zdôraznil jeden dôstojník, „máte priestor dokázať, že to s prísahou, ktorú ste zložili, myslíte vážne a že sa držíte hesla na prackách svojich opaskov: *Moja česť sa volá vernosť.*“

Aby im vedenie ešte raz pripomenulo dôležitosť úlohy, po jednom si ich privolalo k stolu a dalo im podpísať pripravenú dohodu o mlčanlivosti, v ktorej ich opätovne upozornilo, že o svojej úlohe a o všetkom, čo sa spája s jej plnením, nesmú hovoriť s priateľmi ani s príbuznými, ani s nikým z ich jednotky.